

**О. П. Шиліна, к.т.н., доцент,
К. В. Бучковський, студент,
С. Д. Кліменко, студент**

Вінницький національний технічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗНОСОСТІЙКОСТІ В УМОВАХ СУХОГО ТЕРТЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БАГАТОФАКТОРНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Механізми подачі електродного дроту складаються з електродвигуна, редуктора й системи роликів, що подають дріт та притискних роликів. Електродвигун з редуктором забезпечують обертання ролика, який проштовхує електродний дріт по гнучкому порожнистому кабелю в зону зварювання. Вони також дозволяють налаштувати швидкість подачі дроту й підтримувати її постійною в процесі роботи. У якості привода в таких механізмах можуть використовуватися електродвигуни як змінного, так і постійного струму. Швидкості подачі електродного дроту можуть змінюватися східчасто за допомогою змінних шестірень або змінних роликів, а також плавним регулюванням частоти обертання електродвигуна постійного струму. Для подачі електродних дротів різних типів (суцільного перетину, порошкового) і діаметрів застосовують механізми подачі з однією або двома парами роликів.

Причинами коливань швидкості подачі електродного дроту в системах подачі типу, що штовхає, є багато факторів, у тому числі й залежні від схеми подачі й конструктивних особливостей системи. Через наявність опору тертя між дротом і стінками напрямного каналу дріт звивається, і чим більше опір тертя, тем частіше стають цикли вигину. При збільшенні навантаження в осьовому напрямку опір тертя зростає по експонентній залежності:

$$T_i = T_2 \cdot e^{\mu\theta}, \quad (1)$$

де T_2 – зусилля опору в прямій частині напрямного каналу; μ – коефіцієнт тертя; θ – кут закручування напрямного каналу. звідси випливає, що зусилля опору при скручуванні каналу різко зростає й подача дроту може припинитися. Вигин електродного дроту у великому ступені залежить від співвідношення між діаметром дроту й внутрішнім діаметром напрямного каналу.

Оптимальні співвідношення, знайдені експериментальним шляхом і застосовувані в пальниках вітчизняних напівавтоматів, наведені нижче [1]:

Таблиця 1 – Оптимальні співвідношення діаметрів електродного дроту й внутрішніх діаметрів

Діаметр електродного дроту, мм	0,8-1	1-1,4	2,5	3,6
Внутрішній діаметр напрямного каналу, мм	1,4-2	2-3	3,2	4,7

В остаточному підсумку подача електродного дроту з вигинами усередині напрямного каналу приводить до нестабільності зварювального процесу, оскільки в порівнянні з подачею без вигинів довжина електродного дроту від роликів, що подають до дуги збільшується, причому увесь час із коливаннями.

Коливання швидкості подачі електродного дроту можуть також викликатися сплавленням дроту у струмопідвідному наконечнику в результаті зменшення точок дотику, отже, збільшення щільності струму в крапках контакту.

Знаючи (задаючи) зусилля опору подачі й коефіцієнт зчеплення, можна одержати необхідне зусилля підтискання роликів до дроту. Зусилля опору подачі – величина, що

залежить від багатьох факторів і мінлива в процесі роботи в широких межах. На підставі наявних досліджених даних її максимальне значення для автоматів і напівавтоматів дугового зварювання становить у межах 200-300 Н.

Для визначення сили тертя, яка впливає на зношування роликів автоматичної подачі електродного дроту наплавної головки верстата для наплавлення УД-209 розробили план експерименту з врахуванням безпосередніх зв'язків між режимами подачі дроту, матеріалом та діаметром дроту. Для різних діаметрів та різних матеріалів було заплановано експеримент. Матеріали дроту: 1) Св-08 оміднений; 2) Св-08 з окислами на поверхні (іржавий).

Випробування проводили на установці, показаній на рис. 1 з вказаними параметрами.

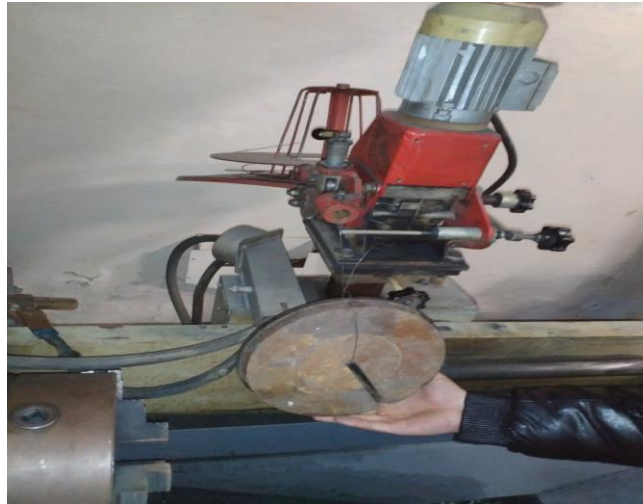

Рисунок 1 – Дослідна установка УД-209

Досліджувалась сила тертя спокою, яка визначалась з умови рівності сили тертя та сили, яку необхідно прикласти, щоб почалось проковзування дроту.

Для дослідження обрано такі фактори:

- діаметр електродного дроту;
- швидкість подачі електродного дроту;
- стан поверхні дроту.

Припускалось на основі попередніх даних, що всі ці параметри, як фактори експерименту дослідження зносостійкості, відповідають умовам їх керованості, незалежності і сумісності один до одного. Керованість факторів розглядали як можливість передавати їм довільний рівень в області визначення і фіксувати сталим протягом всього досліджу, незалежність – як відсутність між ними кореляційного зв'язку, а сумісність – як можливість зафіксувати кожен з них на будь-якому рівні незалежно від значень рівнів інших факторів.

Проведення повного багатофакторного експерименту сплановане в інтервалі допустимих значень цих трьох факторів, які визначено попередніми розрахунками та експериментальними дослідженнями. Обрано методику розробки математичної моделі зносостійкості покриттів [2], яка дозволяє представити його у вигляді поліному першої степені:

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_{12}X_1X_2 + b_{13}X_1X_3 + b_{23}X_2X_3 + b_{123}X_1X_2X_3, \quad (2)$$

Обрані фактори позначені через X_1 , X_2 , X_3 . Для спрощення розрахунків було введено кодовані змінні. Рівні факторів, експерименту та інтервали зміни в натуральних і в кодованих значеннях наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Рівні факторів експерименту та інтервали зміни в натуральних і в кодованих значеннях

Рівні факторів	Найменування факторів та їх натуральні значення		
	Швидкість подачі, м/год X_1	Стан поверхні дроту (f) X_2	Діаметр електродного дроту, мм X_3
Основний рівень (0)	206	0,175	1,6
Інтервал варіювання (I)	94	0,15	0,4
Верхній рівень (+1)	300	0,25	2
Нижній рівень (-1)	113	0,1	0,8

Складена матриця планування та результати експерименту на зносостійкість.

Для забезпечення необхідної точності експерименту проводилось три незалежних досліди в незмінних режимах. Однорідність дисперсії паралельних дослідів оцінювалась за такою методикою.

Середнє арифметичне значення параметра оптимізації для кожної стрічки матриці визначалось за формулою

$$\bar{y}_j = \sum_u \frac{r y_{ju}}{r}, \quad (3)$$

де r – число паралельних дослідів;

u – номер паралельного досліду;

y_{ju} – значення функції відгуку в u -тому паралельному досліді j -го рядка матриці.

Для оцінки відхилень її від середнього значення обчислювалась дисперсія паралельних дослідів

$$S_j^2 = \sum_{u=1}^r \frac{(y_{ju} - \bar{y}_j)^2}{(r-1)}. \quad (4)$$

Однорідність дисперсії паралельних дослідів перевірялась за критерієм Кохрена, що являє собою відношення максимальної дисперсії, до суми всіх дисперсій.

Гіпотеза про однорідність дисперсій підтверджується, якщо розрахункові значення критерію не перевищують табличного G - критерію Кохрена ($\alpha=0.05$).

Рівень значущості всіх розглянутих критеріїв приймався $\alpha=0,05$. При цьому вірогідність P вірного досліду складає 95%.

Для проведення розрахунків було складено програму на мові Паскаль для персонального IBM-сумісного комп'ютера. Далі представлено результати роботи програми.

За результатами проведених досліджень отримано рівняння регресії:

$$Y = 0,6 - 0,028 X_1 - 0,047 X_2 - 0,055 X_3 + 0,022 X_1 X_2 + 0,005 X_1 X_3 - 0,006 X_2 X_3 + 0,03 X_1 X_2 X_3 .$$

Перевірка статистичної значущості коефіцієнтів виконувалась за t -критерієм Стьюдента.

Після коректування рівняння регресії була отримана математична модель залежності зносостійкості покриття від параметрів його нанесення:

$$Y = 0,63 - 0,028 X_1 - 0,047 X_2 - 0,055 X_3 + 0,022 X_1 X_2 + 0,03 X_1 X_2 X_3 .$$

Перевірка на адекватність проводилась за критерієм Фішера:

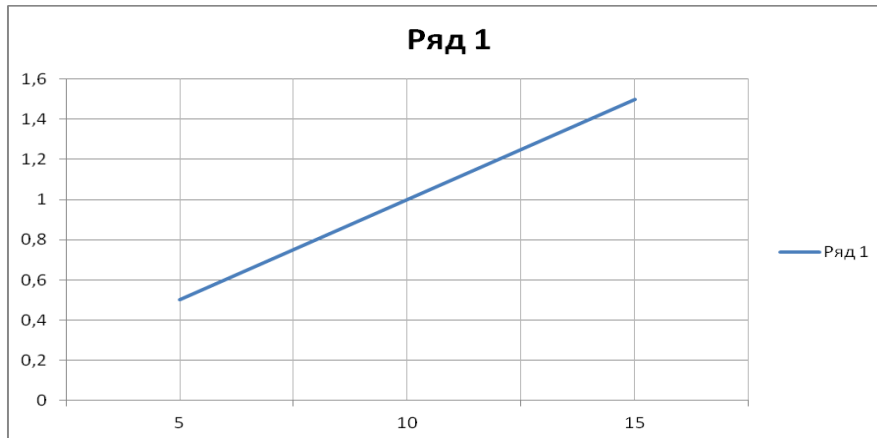

Рисунок 2 – Вплив навантаження на силу тертя: оміднений дріт: 1) 5 кг; 2) 10 кг; 3) 15 кг

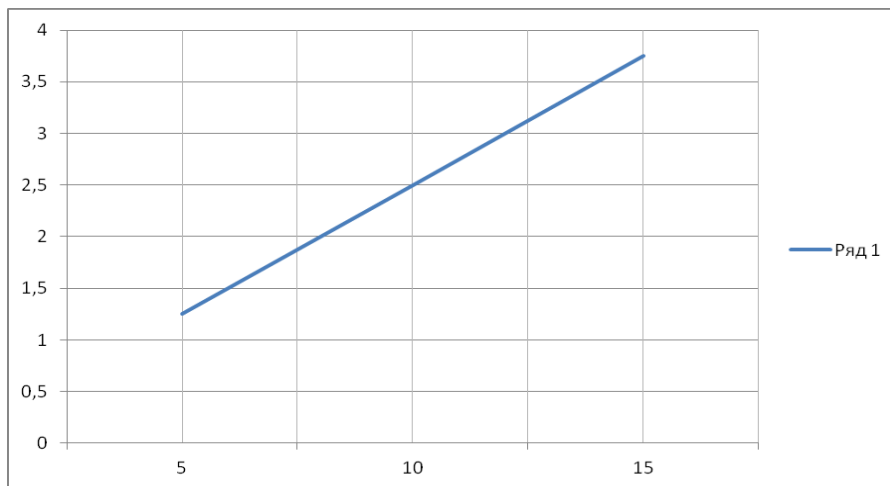

Рисунок 3 – Вплив навантаження на силу тертя: Св-08: 1) 5 кг; 2) 10 кг; 3) 15 кг

Оскільки виконується умова $F_p < F_{табл}$, то розроблена модель є адекватною.

Аналіз отриманої моделі показав, що всі обрані фактори, зі збільшенням в інтервалі досліджень, впливають на зносостійкість покриттів в сторону її підвищення, оскільки коефіцієнти в рівнянні регресії, яке моделює процес зношування, від'ємні.

Експеримент із омідненим дротом Св-08 показав, що є проковзування і до дроту необхідно прикласти меншу силу, ніж в експерименті із дротом СВ-08 з окислами на поверхні (іржавий). Найбільше зношування роликів при найбільшій швидкості має матеріалі дроту Св-08 з окислами на поверхні (іржавий), при більшій силі притискання ролика та більшого діаметра дроту. Наявність корозії на електродному дроті значно збільшує силу тертя та підвищує зношування роликів.

Література

1. Багатофункціональна лабораторна установка для дослідження трибологічних властивостей конструкційних і мастильних матеріалів / В. П. Вельбой, А. Г. Кузьменко, О. В. Диха, М. О. Диха // Проблеми трибології. – 2008. – № 1. – С. 94–98.
2. Горячева И. Г. Контактные задачи в трибологии / И. Г. Горячева, М. Н. Добычин. – М. : Машиностроение, 1988. – 256 с.